
DE GRONDWET VAN DE NIEUWE DUITSCHE EVANGELISCHE KERK EN DE POSITIE DER GEREFORMEERDEN IN DE „LANDSKERKEN”

DOOR

PROF. DR. H. DOOYEWEERD.

De stichting op 11 Juli 1933 van de Duitsch-evangelische Kerk als de nieuwe rijkskerk, legt wel getuigenis af van de snelle ontwikkeling van den toestand, welke sinds de nationaal-socialistische overwinning in ons oostelijk nabuurland geschapen is. In een in Maart van dit jaar verschenen werk over het Duitsch evangelisch kerkrecht meende Prof. LIERMANN, hoogleeraar aan de Universiteit te Erlangen, nog te kunnen vaststellen, dat de ontwikkeling voorloopig niet in de richting van een rijkskerk wees. Doch deze uitspraak is door den loop der gebeurtenissen achterhaald: de vorming der rijkskerk is reeds eenige maanden later een feit geworden. De grondwet, welke de nieuwe rijkskerk zich volgens de aanhef zelve gegeven heeft en die bij de rijkswet van 14 Juli 1933 (Reichsgesetzblatt I S. 471) is bekrachtigd en afgekondigd, stelt ook de gereformeerden in Duitschland, voorzover zij zich in het verband dezer kerk bevinden, voor allerlei nieuwe vragen en zonder zware zorgen kunnen zij de toekomst niet onder oogen zien.

Het is voor den Hollandschen lezer niet gemakkelijk een inzicht in den aard dezer vragen te krijgen, omdat zij zoo nauw met de eigenaardige geschiedenis der Duitse kerken samenhangen.

De Duitse evangelische kerken waren van meetaf overwegend landskerken, welker grenzen juridisch met de territoriale grenzen van de verschillende Duitse staten samenvielen en die tot de revolutie van 1918 den landsheer tot hoogsten bisschop hadden.

Deze landskerken zijn *volkskerken*, die somtijds in administratief verband gereformeerden en lutherschen gelijkelijk omvatten. Zij vertoonen in hare innerlijke organisatie overwegend een vermenging van luthersche en gereformeerde kerkrechtelijke beginselen. Naast de in wezen luthersche consistorien en superintendenten kennen zij veelszins ook in overwegend luthersche landskerken de in wezen gereformeerde synode.

In de *buiten de landskerken staande vrije gereformeerde kerken* wordt althans de zuiver gereformeerde kerkrechtelijke organisatie teruggevonden.

Een bijzondere, in de nieuwe kerkelijke grondwet helaas overwegend gemaakte, positie neemt de „Alt-Preussische Unionskirche” in, de schepping van FREDERIK WILLEM III, welker gebied zich ongeveer met dat van Pruisen voor 1866 dekt. Deze unie, tot stand gebracht onder de fictie, dat zij de geloofsbelijdenis van lutherschen en gereformeerden niet aantastte, bedoelde inderdaad deze beide evangelische richtingen op een gemeenschappelijken belijdenis-grondslag samen te koppelen en lokte als reactie de vorming van luthersche „Freikirchen” uit.

De revolutie van 1918 bracht een, zij 't al niet radicale, scheiding van kerk en staat. De grondwet van Weimar sneed alle in den overgangstijd zich openbarende tendenzen, om het staatskerkendom in republikeinsche vormen voort te zetten, de pas af.

Formeel vervielen de territoriale grenzen der landskerken in den zin van *juridische grenzen*, ofschoon die kerken *in feite* wederkeerig die grenzen bleven eerbiedigen.

Art. 137 der rijkgrondwet bleef de landskerken als *publiekrechtelijke lichamen* erkennen. Ook de „zilveren koorde” met den staat bleef gehandhaafd. Maar de Overheid trok zich definitief terug van het gebied der inwendige kerkelijke aangelegenheden, waarin zij trouwens nimmer *als zoodanig* wezenlijke competentie had bezeten, doch slechts als „*praecipuum membrum ecclesiae*”, als voornaamste lid der kerk, gelijk reeds LUTHER leerde. Practisch vertoonde sinds de grondwet van Weimar de rechtsverhouding tusschen landskerken en staat veel overeenkomst met die tusschen de Ned. Hervormde Kerk en den staat ten onzent, sinds de laatste deze kerk „vrij” verklaarde.

In 1922 kwam het tot een aaneensluiting der Duitsche evangelische landskerken in den „Deutschen Evangelischen Kirchenbund”, een losse, geheel op het beginsel der vrijwillige aansluiting gegronde eenheid,

welker groote beteekenis vooral gelegen was in de principieele doorbreking van de gedachte, dat de landskerken zich zelve genoegzaam zijn. De Bond, die in geen deele de positie van „rijkskerk” innam, bedoelde zijn werkzaamheid ook buiten de rijksgrenzen uit te breiden en de Duitsch-evangelische Christenen in de buitenlandsche verstrooiing te omvatten.

* *
*

De grondwet van de nieuwe „Duitsch-evangelische Kerk” van 1933 verklaart in haar aanhef uitdrukkelijk, slechts de in 1922 ingeleide vereeniging der landskerken te willen volmaken. Inderdaad is echter de rijkskerk (de grondwet zelve vermijdt dit woord) een *nieuwe* bond. Want haar grondwet is niet door de daartoe competente organen van den Duitschen evangelischen kerkenbond („Kirchentag” en „Kirchenbundesrat”), maar door „vrije” overeenkomst der acht en twintig daarbij betrokken landskerken vastgesteld. ¹⁾ De rijkswet van 14 Juli 1933 erkent deze situatie ook, door uitdrukkelijk te bepalen, dat de rechten en verplichtingen van den Duitschen Evangelischen Kerkenbond op de Duitsch-evangelische Kerk zullen *overgaan*.

Volgens art. 1 der grondwet is de onaantastbare grondslag der Duitsch-evangelische Kerk „het evangelie van Jezus Christus, gelijk het in de Heilige Schrift is betuigd en in de belijdenissen der Reformatie nieuw aan het licht is getreden”.

Daarmede is uitgesproken, dat de rijkskerk *geen eigen belijdenis* bezit. De aanhef der grondwet erkent uitdrukkelijk de gelijkgerechtigdheid der naast elkander staande belijdenissen, waarbij wel meer aan de drie groote belijdenisgemeenschappen (lutherschen, gereformeerden en geunieerden), dan aan de geformuleerde belijdenissen zelve is gedacht.

Hoe is nu volgens de grondwet de verhouding der Duitsch-evangelische Kerk tot de landskerken?

Volgens art. 2 is de rijkskerk opgebouwd uit de landskerken, d. i. er bestaat geen rijkskerk *buiten* de landskerken. De laatste zijn niet onzelfstandige onderdeelen der rijkskerk, maar overeenkomstig de historische ontwikkeling behouden de landskerken haar eigen bestaan, haar autonomie. Maar in tegenstelling tot den toestand in den vroegeren Duitsch-Evangelischen Kerkenbond, kan een landskerk niet uit de rijkskerk uittreden, zonder toestemming van de laatste, en voor

zulk een toestemming zou een wijziging der kerkelijke grondwet noodig zijn. Bovendien kunnen thans door een „wet” van de rijkskerk afzonderlijke landskerken met andere tot één landskerk worden samengesmolten, waardoor de eerste haar zelfstandig bestaan verliezen. Intusschen is het — althans naar den *geest der kerkelijke grondwet* — niet mogelijk, dat zulk een samensmelting tegen den wil der daarbij betrokken landskerken zou plaats hebben, wanneer zij slechts onder prijs-gave van de zelfstandige belijdenis of eeredienst zou kunnen geschieden. Immers de landskerken blijven volgens art. 2 zelfstandig in „Bekentnis und Kultus” en de Duitsch-evangelische Kerk kan slechts aan de landskerken organisatorisch-bindende richtlijnen geven, voorzover deze niet van *intern, aan de belijdenis gebonden*, karakter zijn.

Reeds op dit punt echter kunnen groote moeilijkheden ontstaan over de vraag, in welken omvang de kerk-inrichting onlosmakelijk met de belijdenis verband houdt. Volgens de zuiver gereformeerde opvatting immers zijn de kerkelijke ambten niet van de belijdenis los te maken. Hoe dan, wanneer de rijkskerk dwingend zou voorschrijven, dat iedere landskerk (ook de gereformeerde) een landsbisschop aan het hoofd moet hebben? Het bisschopsambt is immers volgens de gereformeerde opvatting niet schriftuurlijk!

Een inderdaad belangrijke verbetering tegenover den bestaanden toestand is nu de bepaling van art. 2, tweede al., welke de mogelijkheid opent, dat gemeenten van gemeenschappelijke belijdenis, die tot nu toe tot een landskerk van andere belijdenis behoord hebben, zich kunnen aansluiten bij een landskerk, welke met haar op den grondslag derzelfde belijdenis staat. *Zoo kunnen dus nu b.v. gereformeerde gemeenten, die tot een luthersche landskerk behooren, zich bij een gereformeerde landskerk aansluiten.*

Intusschen moet er nog een kerkelijke „wet” komen, welke zulk een aansluiting nader regelt. Dat het voorshands nog zeer goed kan voorkomen, dat tegen het beginsel van de grondwet op dit punt gezondigd wordt, bewees nog onlangs de dwang op de gereformeerden in Lippe geoefend, waarvan *De Standaard* in haar blad van 9 Sept. j.l. in een driestar berichtte.

Ook zal nog moeten worden afgewacht, of de landswet dezelfde voor de gereformeerden gunstige bepaling zal bevatten.

Bedenkelyk voor de zelfstandigheid der landskerken is de aan de rijkskerk toegekende bevoegdheid, om aan de eerste „uniforme richt-

lijnen” te geven voor hare organisatie en zoowel op het gebied van de kerkelijke administratie als op dat der kerkelijke rechtspleging de rechtseenheid te bevorderen en te waarborgen. Een herhaaldelijk ingrijpen van de rijkskerk in de aangelegenheden der landskerken is daardoor mogelijk gemaakt en het spreekt van zelve, dat het recht, dat de rijkskerk vaststelt, dat der landskerken *breekt!*

Bovendien mogen de „leidende ambtsdragers” (hier is gedacht aan de „landsbisschoppen”) eerst na overleg met de rijkskerk beroepen worden. Alle kerkelijke ambtsdragers moeten bij hun intreden in het ambt verplicht worden, zich aan de grondwet der Duitsch-evangelische Kerk te zullen houden.

* *
*

Over de *taak* der rijkskerk zegt art. 4 der grondwet: „De Duitsch-evangelische Kerk wil de in haar vereenigde Deutsche evangelische Christenheid voor de vervulling van de goddelijke taak der Kerk toerusten en doen arbeiden. Zij heeft derhalve zich op den grondslag der Heilige Schrift en de belijdenissen der Reformatie een eenheid van gedragslijn in de kerk te bevorderen en aan den kerkelijken arbeid doel en richting te wijzen. Haar bijzondere zorg wijdt zij aan het Deutsche volk, voornamelijk aan de jeugd. De vrije kerkelijke arbeid, welke voor de geheele (rijks)kerk beteekenis heeft, in 't bijzonder op het gebied der inwendige zending en de zending onder de heidenen, neemt zij onder haar bevorderende hoede. De band met de evangelische Duitschers in het buiteland heeft zij te onderhouden en te bevestigen. Zij onderhoudt de betrekkingen met de bevriende buitenlandsche kerken”.

In deze bepaling ligt opgesloten, dat de Rijkskerk mede een belangrijk stuk van haar taak zal vinden in de *theologische opleiding* en dat onder het gezichtspunt van de *eenheid der rijkskerk*.

Voor de gereformeerden rijst hierbij aanstonds de levensvraag: Zal in de toekomst ook de *vorming van gereformeerde theologen* verzekerd zijn, nu de gereformeerde hoogeschole te Herborn, Marburg, Duisburg enz. zijn opgeheven?

Laat ons hopen, dat aan dit punt alle aandacht zal worden geschonken!

Van bijzonder belang is de in de kerkelijke grondwet voorziene aanwijzing van de organen der rijkskerk, omdat in deze organisatie wel duidelijk *de staatkundige beginselen van den „totalen staat” op de*

inwendige inrichting der rijkskerk zijn overgedragen. Een zeer bedenkelijk experiment, waarover zoo aanstonds nader.

Art. 5 der grondwet stelt aan het hoofd der kerk den *lutherschen rijksbisschop*. In dezen nieuwen bisschop is het „Führerprinzip”, het autoritaire leidersbeginsel belichaamd, dat ook de nieuwe staatsorde karakteriseert.

Hij wordt ter zij gestaan door een *kerkelijk ministerie*, een „geistliches Ministerium”, gelijk de grondwet het noemt.

De overige organen der rijkskerk bestaan uit een *Duitsche nationale synode*, die mede te werken heeft bij de kerkelijke „wetgeving” en bij de bestelling van de leiding der rijkskerk, en uit zgn. „*adviseerende kamers*” („beratende Kammern”), welke bedoeld zijn als dragers der in het Duitsch-evangelische volk levende krachten.

De rijksbisschop moet, gelijk gezegd, luthersch zijn. Daarvoor is niet noodig, dat hij lid van een luthersche landskerk is. Hij mag ook tot de Pruisische uniekerk behooren, mits hij slechts persoonlijk van luthersche belijdenis is.

Het in wezen staatkundig „leidersbeginsel”, dat in dit ambt is belichaamd, komt hierin tot uiting, dat de rijksbisschop feitelijk alle macht in handen heeft. Tegenover hem hebben de overige organen slechts secundaire beteekenis. Hij is niet slechts bevoegd tot het uitvoeren der rijkskerkelijke wetten, maar hij is ook bij uitsluiting de bevoegde vertegenwoordiger der rijkskerk. Volgens art. 6, al. 1 is hij geroepen, de uniforme leiding van den arbeid der rijkskerk te waarborgen. Doordat hij de bevoegdheid heeft, alle maatregelen te treffen, die tot handhaving van de kerkelijke grondwet noodzakelijk zijn, is hem de mogelijkheid geopend, onmiddellijk in de landskerkelijke verhoudingen in te grijpen, al regelt de grondwet nog niet de middelen, die hem daartoe ten dienste staan. Wel moet hij geregeld overleg plegen met de leidende ambtsdragere der landskerken (de landsbisschoppen?), maar tegen een weigerachtigen rijksbisschop hebben de laatsten geen middel, om de samenroeping van zulke conferenties door te zetten.

Het is meer het *beginsel*, dat in de positie van den rijksbisschop is belichaamd, dan het feit op zich zelve, dat de rijkskerk een „summus episcopus” aan haar hoofd stelt, dat ons met zorg vervult.

Het ambt van „summus episcopus” was na de revolutie van 1918 in de evangelische landskerken verdwenen. In stee daarvan was er een

soort „deeling van macht” in de landskerken ontstaan, ofschoon praktisch het consistorie een overwegenden invloed verkreeg. Men kan in zekeren zin zeggen, dat het ambt van „hoogsten bisschop”, dat vroeger door den landsheer werd bekleed, vast in de luthersche traditie was geworteld, en thans is losgemaakt van de personeele unie met het wereldlijk ambt der overheid.

Maar het groote gevaar schuilt in het autoritaire leidersprincipe, dat uit de idee van den nieuwen „totalen staat” op de Kerkregeering is overgedragen. *En dit gevaar is te grooter, omdat dit nieuwe principe klaarblijkelijk is bedoeld als een reactie tegen het „parlementair-democratisch” beginsel van kerkregeering, dat men in synoden en kerkeraden meent belichaamd te zien.* De Deutsche evangelische Kerken oogsten thans de wrange vrucht van haar geschiedenis, waarin van meetaf de kerk-regeering met de lands-regeering verbonden was.

Nu eens meenden de vorsten als opperbisschop de kerk autoritair, dan weder constitutioneel-parlementair te moeten regeeren. Men geraakte, met name in het luthersche Oost-Duitschland, waar thans de „Duitsche Christenen” hun grootsten aanhang hebben, er langzamerhand aan gewend staatkundige regeeringsvormen als autocratie of democratie op de kerkregeering te zien overgedragen.

De gereformeerden in Duitschland weten, dat de *presbyteriaal-synodale kerk-inrichting*, gelijk die in het gereformeerde kerkrecht is belichaamd, *niets, maar dan ook niets met een „parlementaire democratie” van doen heeft.* Zij weten, dat het wezen der kerk, die in haar inwendige aangelegenheden geen anderen souverein dan Christus, haar Koning kan erkennen, geen fatsoeneering der kerk-regeering naar staatkundige beginselen gedooft. Zij weten, dat voor een heerschappijvoeren 't zij op democratischen, 't zij op autocratischen grondslag, in de Kerk van Christus geen plaats is, dat allen, die in ambtelijke functie de Kerk regeeren slechts *dienaars* zijn. En zij zullen — wij zijn daarvan overtuigd — ook geen duimbreed toegeven, wanneer een aanslag op de grondbeginselen hunner kerk-regeering mocht worden gepleegd. De kerkelijke grondwet zelve eischt de eerbiediging dezer grondbeginselen en de nieuwe evangelische Rijkskerk moge het verstaan, dat iedere uitwissching van de wezensgrenzen tusschen staat en kerk *voor beide* noodlottig moet worden.

De rijksbisschop is intusschen niet alleen het leidend hoofd der rijkskerk, hij heeft ook een hem door de kerkelijke grondwet gewaarborgd

kerkelijk ambt. Hij is bevoegd, iedere kerkelijke ambtshandeling te verrichten, in 't bijzonder te prediken.

Voorzoover hierbij een ambtshandeling binnen een landskerk van andere belijdenis in 't geding is, worden de bevoegdheden van den bisschop door het lid van het kerkelijk ministerie uitgeoefend, dat deze belijdenis is toegedaan.

De rijksbisschop wordt in zijn ambt beroepen door de nationale synode ²⁾ op voordracht van het geestelijk ministerie. Wijst de synode de voordracht af, dan moet haar een nieuwe worden gedaan.

* *
*

Het „geestelijk ministerie”, het tweede orgaan der rijkskerk, heeft volgens art. 7 al. 1 der grondwet tot taak, onder leiding van den rijksbisschop de Duitsch-evangelische Kerk te besturen en wetten uit te vaardigen. Het vormt onder den rijksbisschop het opper-kerkbestuur! Wat is echter rechtens, wanneer tusschen rijksbisschop en ministerie geen overeenstemming heerscht? De grondwet geeft daarover geen uitdrukkelijke regeling. Maar uit het autoritaire „Führer-prinzip” zal wel moeten worden geconcludeerd, dat in dit geval de beslissing bij den bisschop ligt.

Niet uitdrukkelijk geregeld is ook de werkwijze van het ministerie. Moet het alle aangelegenheden in collegiale beraadslaging en bij meerderheid van stemmen behandelen, of is ieder kerkelijk minister slechts in de aangelegenheden van zijn eigen belijdenis tot advies en beslissing geroepen? De bepaling van art. 7, lid 2, dat de leden van het geestelijk ministerie hun ambt zelfstandig uitoefenen, schijnt voor de laatste oplossing te pleiten.

Het ministerie bestaat uit drie theologen en een rechtskundig lid. Van de drie theologen moet een tot de luthersche, en een tot de gereformeerde richting behooren, de derde moet uit de unie worden gekozen. ²⁾ Zoo noodig kan door den rijksbisschop het getal der ministers worden uitgebreid. De ministers worden door den rijksbisschop in hun ambt beroepen en zijn tegenover dezen verantwoordelijk voor de eenheid der Kerk.

De bijzondere taak van de theologische leden is de steviging van den geestelijken band der landskerken met de Duitsch-evangelische Kerk, de versterking van de gemeenschap onder de evangelische christenen van gelijke belijdenis en van de vertrouwelijke verhouding tusschen

deze laatsten en de overige leden der Duitsch-evangelische Kerk.

Van gereformeerde zijde in Duitschland juicht men het toe, dat het gereformeerde lid van het kerkelijk ministerie op deze wijze de belangen van alle gereformeerden te behartigen krijgt en eventueel het initiatief kan nemen, om de tot een luthersche landskerk behorende gereformeerden bij een gereformeerde landskerk onder te brengen.

Ongetwijfeld is dit tegenover de *bestaande* Duitsche toestanden voor de gereformeerde leden der landskerken een vooruitgang. Wanneer wij echter anderzijds de maatstaf van een wezenlijk gereformeerd kerkrecht aanleggen, dan is de positie van het gereformeerde lid in het kerkelijk ministerie moeilijk te verdedigen en zijn positie is bovendien door zijn volstrekte afhankelijkheid van den lutherschen rijksbisschop in hooge mate precair. Het kerkelijk ministerie is immers min of meer als een Germaansche trustis, als een „gevolg” van den bisschop gedacht! De leden worden ook door den rijksbisschop benoemd, de theologische op voordracht van de bekleeders der leidende ambten in de landskerken (de landsbisschoppen?).

De vraag of de theologische leden slechts door de landskerken kunnen worden voorgedragen, die met hen op den grondslag der zelfde belijdenis staan, en hoeveel stemmen bij de voordracht iedere landskerk heeft, is niet in de grondwet beantwoord.

Intusschen dient bij dit alles te worden bedacht, dat het momenteel voor de gereformeerden *binnen de landskerken* niet mogelijk is, de toepassing der juiste gereformeerde kerkrechtelijke beginselen te verzekeren. Slechts door alle band met de rijks- en landskerk te verbreken — *en ware dit eigenlijk niet de eenig juiste weg?* — zouden zij hun vrijheid op dit punt kunnen herwinnen. Bij den bestaanden toestand zou het zeker onduldbaar zijn, indien in het „opperbestuur” der rijkskerk ook de gereformeerde belangen niet waren vertegenwoordigd.

In het kerkelijk ministerie is reeds thans aan de „geunieerden” een belangrijk overwicht verzekerd. Immers het ambt van rechtskundig lid is verbonden met dat van leidend rechtskundig lid in het bestuur van de Evangelische Kerk der oud-Pruisische unie. En wij zagen, dat ook de rijksbisschop tot de unie kan behooren. Ja, het schijnt thans zelfs in de bedoeling te liggen zijn ambt blijvend met dat van Pruisisch landsbisschop te vereenigen en den nieuw gekozen rijksbisschop tevens waarnemend voorzitter van den Pruisischen opperkerkeraad te laten!

* *
*

De *Duitsch-evangelische nationale synode* bestaat volgens art. 8, al. 1 uit zestig leden, die voor twee derde door de Duitsch-evangelische landskerken en wel uit de leden der synoden en kerkbesturen, en voor een derde door de rijkskerk, d. w. z. den rijksbisschop worden aangewezen, en wel uit personen, die in het kerkelijk leven op den voorgrond getreden zijn. Een kerkelijke wet zal nog nader hebben te regelen, hoeveel leden iedere landskerk in de nationale synode zal hebben en hoe daarbij de verdeling tusschen de synoden en de kerkbesturen der landskerk zal zijn. Het ambt van de leden der nationale synode duurt zes jaren. De synode wordt door den rijksbisschop ten minste eenmaal in het jaar bijeengeroepen op een door hem te bepalen tijd en plaats. Voorts kunnen op verzoek der synode buitengewone zittingen worden samengeroepen. De synode stelt zelve haar reglement van orde vast en wijst haren voorzitter aan. Zoolang daarin nog niet is voorzien, wordt het presidium door den rijksbisschop waargenomen, die de synode met een plechtigen kerkdienst opent.

* *
*

Ik laat thans de „adviseerende kamers” als het minst belangrijk orgaan der rijkskerk verder rusten, om nog een oogenblik stil te staan bij hetgeen de grondwet over de *kerkelijke wetgeving* en de *interne financieele aangelegenheden der rijkskerk* bepaalt. Volgens art. 10 worden kerkelijke wetten door „de nationale synode in samenwerking met het geestelijk ministerie of *door dit laatste alleen* (natuurlijk onder leiding van den rijksbisschop!) vastgesteld, door den rijksbisschop uitgevaardigd en in het kerkelijk wetsblad afgekondigd.” Zelfs de bepaling i. z. den datum van het inwerking treden der wetten ontbreekt niet!

Dit is echter verder alles, wat de kerkelijke grondwet althans op het stuk der gewone wetgeving bepaalt. Er worden twee „wetgevers” naast elkander gesteld, zonder dat eenige competentie-afbakening is voorzien. Wat zal rechtens zijn, wanneer op dit punt een conflict ontstaat? Men zal wel moeten aannemen, dat in dit geval de rijksbisschop krachtens het „leiders-principe” de beslissing zal moeten geven. Ook zal moeten worden afgewacht, of de nationale synode practisch inderdaad invloed op de kerkelijke wetgeving zal kunnen uitoefenen. Alles hangt hier af van de vraag, of er inderdaad een geest van samen-

werking zal bestaan. Men sprak vroeger veelszins over een „parlementair” systeem in de kerkelijke wetgeving. Dit systeem is nu in elk geval door een „autoritair beginsel” in de kerkelijke wetgeving teruggedrongen.

* *
*

Thans over de financiële verhoudingen. Evenals de landskerken werkt ook de rijkskerk volgens een bepaalde begrooting. De begrooting wordt jaarlijks opgemaakt en telkens voor het begin van het boekjaar bij kerkelijke wet vastgesteld. Na afloop van het boekjaar doet het geestelijk ministerie rekening en verantwoording aan een uit en door de nationale synode benoemde commissie, die ook décharge verleent.

Binnen het raam der begrooting kan het geestelijk ministerie onder leiding van den rijksbisschop over inkomsten en uitgaven der rijkskerk beschikken. Tot het aangaan van leeningen ten laste der rijkskerk is machtiging bij een „wet” vereischt.

Van groot belang is de bepaling, dat de Duitsch-evangelische Kerk haar financiële behoeften door *omslag over de landskerken* dekt. Er bestaan dus geen rechtstreeksche „belastingen” ten bate der rijkskerk. Wanneer een landskerk weigert de haar opgelegden aanslag op te brengen, dan zal op verzoek der Rijksregeering de bevoegde lands-overheid deze post op de begrooting der landskerk doen brengen. Aldus bepaalt nl. art. 3 van de rijkswet van 14 Juli 1933.

Hier is dus rechtstreeks aan den staat een dwingende macht over de landskerken gegeven, hetgeen op dit punt voor de kerk inderdaad iets nieuws beteekent!

* *
*

De grondwet kan volgens art. 12, 1e al. door kerkelijke wet gewijzigd worden. Deze wet behoeft de toestemming van twee derde der aanwezige leden der nationale synode of de eenstemmigheid in het geestelijk ministerie.

Zulk een wijziging der kerkelijke grondwet mag niet de belijdenis of eeredienst betreffen, daar immers de zelfstandigheid der landskerken op dit stuk door de grondwet gewaarborgd is.

Grondwets-wijzigingen, welke de inrichting of de organen der rijks-

kerk betreffen, kunnen slechts door een wet onder medewerking der nationale synode tot stand komen. Slechts op dit punt is inderdaad een competentie-afbakening getroffen: het geestelijk ministerie alleen kan zulk een wet niet vaststellen.

* *
*

Gelijktijdig met de kerkelijke grondwet hebben de gevolmachtigde vertegenwoordigers der landskerken een *verordening tot invoering* der grondwet vastgesteld; ze is gedateerd van 11 Juli 1933 en in het Rijksstaatsblad No. 80 afgekondigd. Volgens deze verordening treedt de kerkelijke grondwet op 15 Juli 1933 in werking. Het geldende evangelische kerkrecht zal van kracht blijven voorzover het niet met de grondwet strijdt.

Tot de beroeping van den eersten rijksbisschop heeft plaats gehad, worden diens bevoegdheden door een persoon waargenomen, die door de gemachtigden der landskerken wordt aangewezen. Op overeenkomstige wijze worden de bevoegdheden van het geestelijk ministerie tot de definitieve benoeming harer leden waargenomen door personen, die door den Rijksbisschop worden aangewezen; de theologische leden zijn daarbij door de landskerken voorgedragen.

Eindelijk heeft de invoeringsverordening bepaald hoeveel leden iedere landskerk naar de eerste nationale synode mag afvaardigen. De gereformeerde kerken hebben tezamen slechts één lid aan te wijzen; de oud-Pruisische unie 19 leden.

* *
*

Wij hebben in het voorafgaande een zoo objectief mogelijke uiteenzetting gegeven van den inhoud der kerkelijke grondwet, daarbij in het bijzonder op de gevaren gewezen, welke de gereformeerden in de landskerken bedreigen, doch evenmin verzuimd de voor hen relatief gunstige bepalingen in de grondwet naar voren te brengen.

Wij willen hier nog eens recapituleeren, welke bepalingen men van gereformeerde zijde in Duitschland toejuicht en op welke punten men in het bijzonder bezorgd is voor de toekomst.

A. Toegejuicht wordt:

10. de mogelijkheid, welke de grondwet scheidt voor een gereformeerde enclave binnen een luthersche landskerk, om zich bij een verwijderde gereformeerde landskerk te voegen;

20. de verplichting, aan het gereformeerde lid van het „geestelijk ministerie” opgelegd, om de belangen van alle gereformeerden te behartigen.

B. Bezorgd maakt men zich over de volgende punten:

10. zal ook de landswet de onder A 1° genoemde gunstige bepaling bevatten?

20. Zal de handhaving van de presbyteriaal-synodale vorm van kerkinrichting geen gevaar loopen, door het autoritaire leidersprincipe, zooals dat in de positie van den rijksbisschop is belichaamd, te worden verdrongen?

30. Is in de toekomst de vorming van gereformeerde theologen verzekerd, nu de gereformeerde hoogeschoolen zijn opgeheven?

De „vrije kerken” in Duitschland zijn tot nu toe ongemoeid gelaten. Zal deze vrijheid ook in de toekomst gewaarborgd blijven?

Wij kunnen het slechts hopen!

Wij mogen echter niet nalaten, nog eens uitdrukkelijk op het groote gevaar te wijzen, waaraan de geheele Duitsch-evangelische Kerk onder het nieuwe régime is blootgesteld, ja dat zich reeds in zeer positieve schade voor de Kerk heeft omgezet.

De Kerk heeft reeds haar onaantastbare grenzen tegenover den staat uitgewischt, zij heeft reeds een principiële inbreuk op haar wezenskarakter aanvaard, door zich, zij 't al onder protest van een belangrijke minderheid, te binden aan den rassengrondslag van de nieuwe Deutsche staatsorde.

Zij heeft de bekende *Ariërparagraaf* uit de Deutsche ambtenarenwet ook op de geestelijke ambtsdragers van toepassing verklaard en zich ook ten aanzien van de kerkelijke huwelijksbevestiging op het rassenstandpunt gesteld. De (nat.-soc.) Deutsche christenen dreven dit besluit door. En hun leider, de pas door de nationale synode gekozen Dr. LUDWIG MÜLLER, heeft in de programrede, waarmede hij zijn ambt aanvaard heeft, dezen gedragslijn uitdrukkelijk verdedigd.

Maar de Christelijke kerk kan niet gedoogen, dat zij aan een „rassen-theorie” wordt gebonden. Zij kan niet, zonder geestelijken zelfmoord te plegen, afwijken van de leer van het Evangelie, dat in Christus geen onderscheid kan zijn tusschen Griek of Jood. Zeker sluit deze gelijkheid in Christus niet een tijdelijke ongelijkheid in het maatschappelijk leven uit. Maar de Kerk is de gemeente van Christus en niet een staat in 't klein.

Een grondbeginsel der nieuwe staatsorde is ook, dat de Kerk niet aan politiek mag doen!

Welnu, dan volge de Kerk ook niet de „rassenpolitiek” van de nieuwe staatsorde.

Zij handhave onverbiddelijk haar „sovereiniteit in eigen kring” in haar eigen geestelijke grondstructuur, een „sovereiniteit in eigen kring”, die zij niet aan den staat, maar aan de gratie Gods dankt!

Moge de nationale synode, die Woensdag 27 Sept. j.l. te Wittenberg, de geboorteplaats der Reformatie bijeenkwam, ter verkiezing van den rijksbisschop en ter vaststelling van de „organieke wetten” der rijkskerk, zich van dit beginsel doordringen!

1) De vraag, of hier inderdaad van een *vrije* overeenkomst kan worden gesproken, mogen de landskerken voor zich zelve beantwoorden!

2) Men zal intusschen reeds in de pers hebben gelezen, dat de eerste nationale synode, die Woensdag 27 Sept. bijeenkwam, tot rijksbisschop heeft gekozen Dr. LUDWIG MÜLLER, die inmiddels tevens tot pruisisch landsbisschop is verheven en leider is van de (nat.soc.) Deutsche Christenen.

3) Als gereformeerd lid is thans aangewezen de ook ten onzent wel bekende pastor WEBER.
